

УДК 338.1
© 2012

Удовіченко М. О., асистент
Полтавська державна аграрна академія

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ФАКТОРИ, ВИДИ, МОДЕЛЬ ПОБУДОВИ

Рецензент – доктор економічних наук, професор П. М. Макаренко

Обґрунтовано значимість оцінки економічної стійкості для різних користувачів інформації про діяльність підприємства, розмежовано вплив факторів на економічну стійкість аграрних підприємств на макро-, мезо та мікрорівнях; побудовано діаграму Ісікави, що відображає фактори сталого розвитку аграрного виробництва, доповнено існуючу класифікацію економічної стійкості за низкою ознак; побудовано модель економічної стійкості підприємства, що враховує максимізацію економічного потенціалу та мінімум відхилення від рівноважного стану.

Ключові слова: економічна стійкість, економічне зростання, економічна рівновага, державна політика, ринкова інфраструктура.

Постановка проблеми. Економічна стійкість аграрного підприємства стає одним із визначальних чинників його функціонування в сучасних умовах. У зв'язку з цим суттєво зростають роль і значення аналізу та пошуку факторів підвищення економічної стійкості як для самого підприємства, так і для його партнерів по бізнесу.

Економічна нестабільність підприємств негативно впливає на стан економіки, зумовлює кризу неплатежів й уповільнення ділової активності в цілому.

Тому необхідним є запобігання порушення стійкого стану підприємств, що можливо завдяки своєчасному виявленню дестабілізуючих факторів, які впливають на рівень економічної стійкості, а також своєчасному проведенню аналізу та прийняттю конкретних заходів із відновлення економічної стійкості аграрних підприємств.

Аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. У працях таких дослідників як Е. Т. Алімової [1], М. І. Баканова [2], Б. Н. Герасимова [3], Л. Т. Гіляровської [4], А. В. Грачова [5], Т. Н. Мизнікової [6], А. Л. Пустуєва [7] досліджуються проблеми забезпечення стійкого економічного розвитку аграрної сфери. Значна увага надається

дослідженню факторів впливу на економічну стійкість аграрного підприємства, виокремленню її видів із метою побудови моделі забезпечення стійкості у довгостроковій перспективі.

Мета дослідження – розмежувати вплив факторів на економічну стійкість аграрних підприємств на макро-, мезо- та мікрорівнях; доповнити існуючу класифікацію економічної стійкості за низкою ознак; побудувати модель економічної стійкості підприємства, що враховує максимізацію економічного потенціалу й мінімум відхилення від рівноважного стану.

Результати дослідження. Економічна стійкість виступає в якості основи стабільного стану підприємства й умови його подальшого функціонування.

Проблеми забезпечення економічної стійкості аграрних підприємств викликані тим, що оперативні заходи, які здійснюються у мінливих умовах, дають змогу на деякий час утримувати стан підприємства стабільним, але не змінюють ситуації кардинально.

Це означає, що вони пов'язані, з одного боку, з недостатнім баченням перспектив розвитку підприємства, а з іншого, – з вузькістю застосовуваного підходу до діагностики існуючого стану та прогнозування зміни зовнішніх факторів.

Зазначимо, що в умовах нестійкого функціонування ускладнюється як бізнес-планування, так і реалізація довгострокових стратегій, а отже, неможливим стає цілеспрямований розвиток.

Окрім того економічна нестабільність обмежує здатність підприємства залучати додаткові обсяги ресурсів із зовнішніх джерел (кредити, інвестиції), що слід розглядати як узагальнюючий індикатор ефективності менеджменту підприємства.

У даний час є безумовною значимість оцінки рівня економічної стійкості підприємства для різних користувачів.

Приклади значущості оцінки рівня економічної стійкості для різних користувачів інформації наведено в таблиці.

Значимість оцінки економічної стійкості для різних користувачів інформації про діяльність підприємства

Категорії користувачів інформації	Значимість економічної стійкості
1. Власники (акціонери)	Для оцінки ефективності та ризикованості бізнесу, визначення перспективних напрямів вкладення коштів, гарантій отримання запланованих результатів у майбутньому
2. Виробники	Для оцінки ефективності використання ресурсів
3. Споживачі	Для оцінки якості та споживчої вартості продукції
4. Постачальники	Для прийняття рішення про доцільність короткострокового та довгострокового співробітництва з фірмою
5. Кредитори	Для обґрунтування доцільності видачі кредитів
6. Інвестори	Для оцінки ймовірності повернення позикових коштів у процесі формування інвестиційного портфеля
7. Страхові компанії	Для оцінки ймовірності настання страхового випадку
8. Інші контрагенти	Для оперативної оцінки надійності та «вигідності» партнерства

Вважаємо, що в основі економічної стійкості сучасних аграрних підприємств повинна лежати динамічна стабільність, яка припускає стійкий (безперервно підтримуваний) розвиток. Він означає зміну рівноважних станів, які гаранту-

ють досягнення стратегічних і тактичних цілей у конкретні проміжки часу й забезпечуються відповідністю параметрів і результатів перебігу внутрішньогосподарських процесів змінним умовам зовнішнього середовища.

Рис. 1. Фактори впливу на економічний механізм забезпечення стійкості

У результаті аналізу наукових досліджень виявлено, що існує різноманіття класифікацій факторів, видів, типів і критеріїв економічної стійкості підприємств. Однак, в основному, класифікація здійснюється для абстрактного (без урахування галузевої належності) підприємства, що недостатньо для формування механізму забезпечення економічної стійкості, адекватного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, оскільки кожна галузь – а сільське господарство передусім – має свою специфіку.

Так, наприклад, у працях М. І. Баканова [2] та Л. Т. Гіляровської [4] стійкість підприємства розглядається з позиції виокремлення таких її видів, як внутрішня, зовнішня, успадкована, фінансова та загальна економічна стійкість. Із нашого погляду, дана класифікація не відображає генетичної сутності щодо формування кожного з видів стійкості, виду діяльності підприємства та галузевої приналежності.

Тому, погоджуючись із думкою А. Л. Пустуєва [7], всі фактори, які можуть входити до економічного механізму забезпечення стійкості аграрних підприємств, поділяються на три складових: макроекономічні, мезоекономічні та мікроекономічні. Склад визначених груп факторів узагальнено на рисунку 1.

Отже, можна стверджувати, що стійкість аграрного товаровиробника значною мірою визначається відповідністю обраної ним форми економічної поведінки специфічним умов, у яких він функціонує. Особливості та багатогранність

внутрішніх характеристик впливає на достатність капіталу, стабільність доходу, швидкість реакції на зміни умов зовнішнього середовища, визначення області стійкості, за межами якої різко зростає ступінь ризику.

Для ілюстрації факторів стабільності можна використовувати діаграму Ісікави. Нами була побудована схема (рис. 2), що відображає фактори сталого розвитку.

В якості головних факторів, що визначають стійкість розвитку, були обрані економічна поведінка, економічне середовище, екологія та конкуренція. Вторинними факторами, що визначають економічну поведінку, визначено рівень ефективності, конкуренції та екології, а факторами економічного середовища – продовольча безпека, державна політика, ринкова інфраструктура. Вагомим чинником виступає також імовірнісний характер сільськогосподарського виробництва.

Відповідно, економічну стійкість аграрного підприємства можна визначити як властивість системи факторів виробничого, фінансового та соціального характеру, здатної незалежно від зовнішніх впливів і внутрішнього стану підприємства за рахунок взаємної оптимізації внутрішньої структури і зв'язків забезпечувати стабільну фінансову та виробничо-технологічну активність із метою задоволення суспільних і соціальних потреб як колективу даного підприємства, так і агропромислової сфери в цілому [6, с. 57].

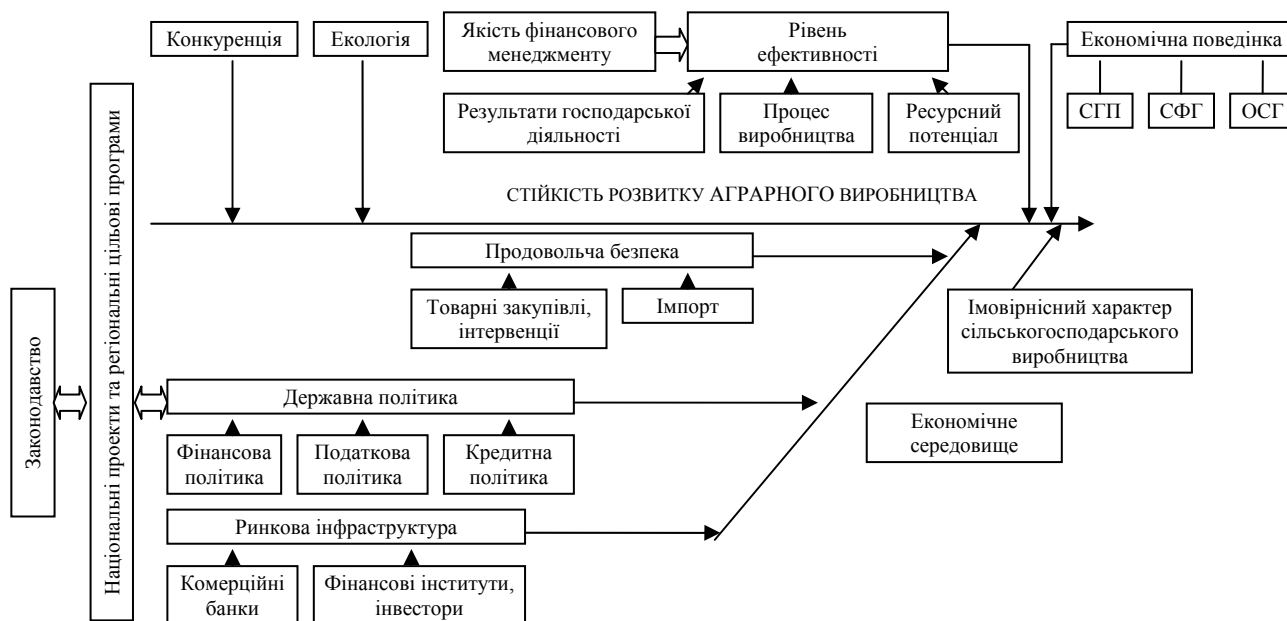

Рис. 2. Фактори стійкості розвитку аграрного виробництва

Із метою конкретизації механізму формування економічної стійкості агропідприємства, доцільно стійкість класифікувати з урахуванням категорій, поданих у визначенні. Тоді з позиції факторів, що впливають на стійкість, її можна представити як:

- зовнішню економічну стійкість, що характеризує здатність підприємства адаптуватися до впливу природних, економічних, політичних, соціальних, демографічних та виробничо-технологічних факторів зовнішнього середовища. Рівень зовнішньої економічної стійкості залежить від обраної підприємством позиції на зовнішньому ринку: відновлення втраченої стійкості може здійснюватися за рахунок кредитів; збереження досягнутого рівня через пристосування до існуючих умов; підвищення рівня стійкості (активна позиція аграрного товаровиробника з використання наявного ресурсного потенціалу);

- внутрішню економічну стійкість, що характеризує здатність підприємства забезпечувати відповідність зміни виробничих, трудових, інформаційних, фінансових ресурсів і соціальної сфери найбільш оптимальним рішенням;

- галузеву економічну стійкість, яка визначає можливість підприємства встановлювати оптимальні співвідношення при взаємодії з підприємствами АПК у процесі інтеграції інтересів. Економічна стійкість конкретного агропідприємства може в даному випадку розглядатися по відношенню до певного еталонного підприємства АПК з урахуванням природно-кліматичної зони і виробничої сфери інтересів.

Не менш важливою є тривалість періоду збереження початкового рівня стійкості. У цьому випадку з позиції тривалості утворення економічну стійкість аграрного підприємства можна розглядати як:

- ретроспективну, тобто економічну стійкість, сформовану в минулий період часу;

- поточну – сформовану в нинішній, аналізований період;

- прогностичну – економічну стійкість підприємства, що формується за допомогою техніко-виробничих та управлінських рішень на короткострокову перспективу;

- стратегічну – економічну стійкість, розраховану при довгостроковому плануванні підприємства, здатну забезпечити підприємству не тільки стабільне існування, але й подальший розвиток.

Рівень економічної стабільності може мати різні значення з позиції можливої платоспроможності підприємства. У роботах [2; 4; 5] наводиться наступна класифікація:

- виключно стійкий економічний стан підприємства, що означає абсолютну його платоспроможність, за якої вартість немобільних активів (фінансових і матеріальних) не перевищує вартості власного капіталу;

- абсолютну економічну стійкість, за якої величини власного капіталу достатньо для формування необоротних активів і повного формування запасів, а короткострокові зобов'язання можуть бути покриті високоліквідними активами;

- відносно безпечну економічну стійкість підприємства, за якої вартість власного капіталу перевищує неліквідні матеріальні активи, але менша матеріальних активів у цілому;

- прийнятну економічну стійкість, що означає достатність величини власного капіталу для формування необоротних активів і більшої частини запасів, а всі короткострокові зобов'язання підприємства можуть бути покриті мобільними активами;

- допустиму економічну стійкість, за якої власним капіталом покриваються необоротні активи і частина запасів, а всі короткострокові зобов'язання підприємства можуть бути покриті за рахунок усіх поточних активів;

- нестійкий економічний стан підприємства, за якого величини власного капіталу достатньо лише для формування необоротних активів підприємства, але всі короткострокові зобов'язання підприємства можуть бути покриті за рахунок загальної суми поточних активів;

- кризовий економічний стан підприємства і неплатоспроможність підприємства – за такого стану власного капіталу недостатньо для формування необоротних активів підприємства, і всі короткострокові зобов'язання можуть бути покриті виключно від продажу частини необоротних активів.

Незважаючи на все різноманіття факторів, у найзагальнішому вигляді економічну стабільність підприємства визначають три основні характеристики [3, с. 109]:

1) економічний ріст як визначальний фактор;

2) економічна рівновага (стан внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства), що підтверджує нормальне функціонування всіх підсистем підприємства;

3) рівень менеджменту, що забезпечує гармонійний розвиток підприємства в процесі його діяльності.

Концепція економічної стійкості полягає в максимальному значенні зростання економічного потенціалу (у тому числі підприємства) при мінімальному відхиленні економічної системи

(підприємства) від стану рівноваги. Ці два основних фактори лягли в основу побудови загальної моделі економічної стійкості (рис. 3), яку пропонується застосовувати в діяльності підприємства для оцінки його стану.

Економічне зростання	Так	2. Критична економічна стійкість	1. Відносна економічна стійкість
	Ні	3. Економічна нестійкість	4. Стагнація
		Дисбаланс	Рівновага
Стан системи			

Рис. 3. Модель економічної стійкості підприємства

У залежності від різних поєднань розглянутих вище факторів визначається той або інший стан економічної стійкості підприємства, з яких можна виділити чотири основні групи:

1. Якщо економічна система динамічно розвивається і при цьому зберігає рівновагу своїх елементів, її стан можна охарактеризувати як відносну економічну стабільність (квадрат 1).

2. Якщо економічна система динамічно розвивається, але ціною внутрішніх диспропорцій, її стан можна охарактеризувати як критичну економічну стабільність (квадрат 2).

3. Якщо економічна система не розвивається і при цьому внутрішній дисбаланс ставить під загрозу її існування, її стан можна охарактеризувати як економічну нестабільність (квадрат 3).

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алимова Э. Т. Выявление факторов, обеспечивающих экономическую устойчивость предприятий / Э. Т. Алимова // Вестник Астраханского государственного технического университета. Серия «Экономика». – 2010. – № 1. – С. 89–91.
2. Баканов М. И. Теория экономического анализа : [учебник] / М. И. Баканов, М. В. Мельник, А. Д. Шеремет ; под ред. М. И. Баканова. – [5-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 536 с.
3. Герасимов Б. Н. Экономическая устойчивость в деятельности предприятий / Б. Н. Герасимов, М. Н. Рубцова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2006. – № 8. – С. 108–111.
4. Гиляровская Л. Т. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности :

4. Если экономическая система не развивается, а при этом сохраняет равновесие своих элементов, ее состояние можно характеризовать как стагнацию (квадрат 4).

Запропоновану модель економічної стійкості доцільно застосовувати на практиці для підвищення ефективності управління підприємством, у ході оцінки діяльності підприємства з боку інвесторів, партнерів, конкурентів, а також складаючи рейтинги підприємств за показниками економічної стійкості.

Висновки. Таким чином, механізм забезпечення економічної стійкості аграрних формувань повинен включати сукупність заходів соціально-економічного, структурно-інституційного та законодавчо-правового характеру, що забезпечують на макро, мезо- та мікрорівнях довгострокове функціонування більшості сільськогосподарських підприємств у режимі розширеного відтворення.

Наведена класифікація дає змогу розширити можливості формування механізму управління економічною стійкістю підприємства. Виділення зовнішньої і внутрішньої економічної стабільності допомагає управляти факторами формування виробничих, природних, трудових, інформаційних, фінансових, оборотних та інвестиційних ресурсів, а класифікація економічної стійкості за рівнем платоспроможності – основними параметрами фінансового стану підприємства.

Економічна політика на підприємстві в кінцевому рахунку повинна передбачати пошук оптимального поєднання бажаного темпу економічного зростання з допустимим порушення рівноваги.

[учебн.] / Л. Т. Гиляровская, Д. В. Лысенко, Д. А. Ендовицкий. – М. : ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2006. – 360 с.

5. Грачев А. В. Анализ и управление финансовой устойчивостью предприятия : [учебно-практ. пособ.] / А. В. Грачев. – М. : Издательство «Финпресс», 2002. – 208 с.

6. Мызникова Т. Н. Факторы формирования экономической устойчивости агропредприятия / Т. Н. Мызникова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2005. – Т. 7. – № 1. – С. 57–60.

7. Пустуев А. Л. Экономический механизм устойчивости в системе управления АПК / А. Л. Пустуев, Ф. А. Степанов // Аграрный вестник Урала. – 2008. – № 12. – С. 31–32.